

G e a n d e w e i

De aarde is van God

Het ontglipte heil

Protestantse
Kerk

Geloofgetuige
Dorothy Mae Stang

houtsnijwerk: Roel Visser, foto: Willem Wilstra

De scheppingsdagen: Dag 1

Column

Tettie Stiemsma

Maria Laach

It wie waarm snein 2 july 1967. Hyt sels. Ik wie acht jier en stie mei heit en mem en twa suskes op camping Laacher See flakby

Maria Laach. Foar't earst mei in caravantsje, in Sprite. It wie foar ús in wrâldreis nei de Eifel. Us buorlju, dêr't we mei op fakânsje soene, wiene al in pear dagen earder fuortriden. Wat hiene wy der sin oan. Doe't we de middeis om in oere as tolve op de camping oankamen stie Johannes, haren âldste jonkje fan tsien, al op ús te wachtsjen. Dat byld sil ik nea wer ferjitte; dat blide kopke doe't er ús seach.

Johannes en ik, beide de âldsten fan de húshâldingen, sochten deis lege bierfleskes en dêrfoar krigen wy Pfennigs. Dy koene dan yn it tafelfuotbal. En boartsje yn de Laacher See, in hiel djip mar dat sa'n tsientûzen jier foar Kristus ûntstien is nei in fulkaan útbarsting. Mar dat wist ik doe fansels noch net. Wat ik noch wol wit is dat wy luchtbeden hiene en derop dreane. Us heit en buorman Jaap mei ús yn it wetter. Net ien hie in swimdiploma.

En doe kaam dy fatale snein 2 july. Oant de dei fan hjoed in groede op myn siel. It wie de middeis rûn ien oere hinne. Wy krigen patat, yn dy tiid in traktaasje. Troch de iepensteande doar fan de caravan seach ik ús buorfamke oankommen. 'Us Johannes is wei' sei se. En ik tocht: 'Werom no!' Heit en mem wiene gau beret; ik moast as âldste op de jongere famkes passe. En dat duorre lang, hiel lang. Op de neimiddei siet buorfrou stoaregjend by ús yn de caravan. Op 'e skoat gûlend har jongste soantsje fan fiif jier. Earder hie er mei myn suske noch psalmferskes songen omdat se tochten dat Johannes dan wol wer werom komme soe.

Johannes, ús dierbere buorjonkje, wie ferdronken yn de Laacher See. Ik wie doe noch jong mar fiel no noch de eangst, it fertriet fan de buorlju en fan ús heit en mem. Nei mar in heale wike op de camping rieden wy wer nei hûs. Stil en fertrietlik.

Fiifenyftich jier lyn ôfrûne wike. Johannes foar altyd tsien.

Meditatie

De aarde is van God

Laat bruisen de zee, met alles wat daar leeft, laat juichen de wereld met haar bewoners. Laten de rivieren in de handen klappen en samen met de bergen jubelen. Psalm 98: 7-8

door ds. Anne Henk Boschma

Soms zijn tv-reclames ook spiegels van deze tijd. Ze laten zien wat er in de maatschappij speelt en geven dat ook weer. Zo zat ik laatst naar een reclamespot van de supermarkt PLUS te kijken. Misschien kent u hem. Een oudere man zet plotseling zijn thermostaat veel lager in huis en doet een dikke trui aan. Hij doucht met koud water en eet ook anders. Zijn hulp van de thuiszorg snapt niet zo goed waar hij mee bezig is en kijkt hem soms verontwaardigd aan.

Aan het einde van het filmpje zit de meneer met een kleine baby op zijn arm. Dan valt voor zijn hulp ineens alles op zijn plek - en voor de kijker ook. De man beseft ineens dat zijn klein- of achterkleinkind óók toekomst moet hebben en voelt zich verantwoordelijk voor zijn keuzes hier en nu. Het is een oproep om duurzamer te gaan eten en leven.

Onze erfenis

Ik herken deze commercial deels wel. Ik heb zelf inmiddels ook kleinkinderen. En soms denk je: hoe ziet de wereld er voor hen uit als zij volwassen zijn? Ze kunnen eventueel de volgende eeuwwisseling meemaken, maar hoe laten wij de aarde achter? Wat laten wij als erfenis achter voor de volgende generatie? Al jaren geleden las ik het boek van prof. G. Maneschijn: *Geplunderde aarde getergde hemel*. Dit boek is al van 1988 en nú pas komt de noodzaak van de verandering bij veel mensen binnen. Bij steeds meer mensen komt nu het verlangen om de bakens te verzetten.

In onze protestantse traditie stond heel lang de mens centraal. In de Bijbel gaat het om

God en de mens. De aarde was er voor de mens om die te bewerken en bewaren, maar steeds meer gaan wij beseffen dat het God om heel de aarde gaat. Het visioen in Openbaring 21 is ook dat er nieuwe hemel én aarde zal komen. Het gaat om heel de schepping. Wij mensen dragen ertoe bij dat die schepping opnieuw een chaos wordt en de aarde duister en leeg wordt (Genesis 1).

De schepping doet ertoe

In deze weken is er een wandelend bos in Leeuwarden. De aanwezigheid van de bomen in de stad roept bij mensen veel wakker. Bij velen tovert dat bos een glimlach op het gezicht. De aarde is Gods schepping waar wij als mens zorgvuldig mee om moeten gaan. Dat alleen roept ons op om, bij wijze van spreken, de bergen te laten jubelen en de rivieren in de handen te laten klappen. Het mag geen geplunderde aarde en een getergde hemel zijn. De schepping, deze aarde doet ertoe voor God en dus voor ons.

Jan Wit heeft daar een prachtig lied over geschreven, (Lied 978:4 in het *Liedboek*)

*Laat dan mijn hart U toebehoren
en laat mij door de wereld gaan
met open ogen, open oren
om al uw tekens te verstaan.
Dan is het aardse leven goed,
omdat de hemel mij begroet.*

ds. Anne Henk Boschma is predikant van protestantse wijkgemeente Leeuwarden-Huizum Oost

De nummers 12 t/m 16 zijn edities voor drie weken

Leesrooster

Week 28, 10 t/m 16 juli

zondag	1 Koningen 1:41-53
maandag	1 Koningen 2:1-12
dinsdag	1 Koningen 2:13-25
woensdag	1 Koningen 2:26-35
donderdag	1 Koningen 2:36-46
vrijdag	1 Koningen 3:1-15
zaterdag	1 Koningen 3:16-28

Week 29, 17 t/m 23 juli

zondag	Psalm 15
maandag	1 Koningen 4:1-20
dinsdag	1 Koningen 5:1-14
woensdag	1 Koningen 5:15-32
donderdag	1 Koningen 6:1-18
vrijdag	1 Koningen 6:19-38
zaterdag	Psalm 141

Bij de foto op de voorpagina: Houtsnij kunstenaar Roel Visser (1928 - 2012) uit Drachten, in leven buurman van Willem Wilstra, maakte ooit zes panelen over de scheppingsdagen. Door een misverstand begonnen we de zomerserie op de voorpagina van Geandewei 12 met paneel 6. Daarom nu een herstart met Dag 1 over Genesis 1 2: 'De aarde was nog woest en doods, en duisternis lag over de oervloed, maar Gods geest zweefde over het water'.

Week 30, 24 t/m 30 juli

zondag	Lucas 11:1-13
maandag	Lucas 11:14-28
dinsdag	Lucas 11:29-36
woensdag	Psalm 70
donderdag	Lucas 11:37-44
vrijdag	Lucas 11:45-54
zaterdag	Lucas 12:1-12

Persoonlijk

Het ontglipte heil...

In het blad *HP/de Tijd* las ik een artikel waarin een euthanasie-arts vertelt over wat hij ziet als zijn taak: het zo prettig mogelijk beëindigen van het leven, dat geen ander einde heeft dan de dood.

door Nelleke Berntsen

‘Want daarna is er niets meer’, zegt hij. ‘Nu ben ik er en straks nooit meer en ja, dat vind ik verschrikkelijk. Als katholieke jongen van huis uit, heb ik geleerd, dat mijn naam gegraveerd staat in de palm van Gods hand. Dat er niks is na de dood, vind ik nog steeds geen goed arrangement. Dat vond ik wel van het eeuwige leven. Maar dat is me na mijn elfde jaar ontglipt en het zal nooit meer terug komen...’

Ontglipt heil. Daarover gaat ook het boek *Moederkerk, de ondergang van Rooms Nederland* van Jos Palm. Ik verwachtte (weer) een boek van een teleurgestelde en inmiddels afgehaakte gelovige, die zijn ouders de schuldiging geven van een geforceerde geloofsopvoeding. Maar niets was minder waar. Palm neemt de lezer mee in het verhaal van zijn ouders, hun idealen en hun enorme betrokkenheid, inzet en liefde voor de Rooms Katholieke kerk.

Bij de begrafenis van zijn moeder in 2006 sprak hij over wat daarvan geworden was: ‘Het gezin moest volmaakt zijn. Zo wilde de kerk het en zo wilde je het zelf. Geen onvertogen woord, dat was het ideaal. Het gezin moest je alsnog geven wat je zelf zo had gemist: een eigen plek, waar niemand aan en niemand bij kon komen.

Het was voor ons kinderen alsof we in een hoge koekjestrommel woonden. Je wist: over de rand van die trommel was de wereld, maar waarom zou je daar naartoe klimmen, met al dat lekkers op de bodem? We zijn, het was onvermijdelijk, toch uit die trommel geklommen en de wereld ingegaan, veel te ver de wereld in, naar jouw smaak.

Terugdenkend vrees ik dat het voor jou moet hebben gevoeld als verraad, ook al wist je beter...’

Verwarring

Het boek beschrijft hoe dat ‘verraad’ al eerder om zich heen had gegrepen. De zestiger en zeventiger jaren waren daarbij een beslissende factor, met vooral ook het verwarrende tweede Vaticaanse Concilie en de gevolgen daarvan. Heel veel priesters en geestelijken traden uit. Tussen 1966 en 1975 ging het om 1687 mannen die het ambt neerlegden, blijkt uit een statistisch onderzoek over de Rooms Katholieke kerk in 2001. Er was zoveel uitgehold in de vroegere geloofs zekerheden - zelfs door de kerkleiding - dat de massa van gewone gelovigen zich erdoor overvallen voelde.

Ook in de protestantse kerken hebben de zestiger en zeventiger jaren natuurlijk hun invloed gehad. ‘De mens’ kwam in alles steeds meer centraal te staan. En toen de macht van de kerk minder werd namen dokters en psychiaters steeds meer die plaats in. Er werd breed ingezet op medicijnen. Ergens las ik daarover de veelzeggende constatering dat men voorheen sprak over ‘heelkunde studeren’ en nu over ‘medicijnen studeren’...

Tunnelvisie

In *HP/de Tijd* stond ook een kritisch artikel over de tunnelvisie die is ontstaan door de steeds grotere afhankelijkheid van de farmacie. Ewout Kattouws leven is geruïneerd na 23 jaar te hebben geleden aan zo’n veertig soorten medicijnen, zonder dat iemand zich afvroeg, of deze niet de óorzaak konden zijn van

zijn vele klachten... Hij schreef er een boek over: *Wie is er nou eigenlijk gek?*

Het heeft allemaal te maken met heil dat ons is ontglipt, om deze term maar even te blijven gebruiken. Heil, dat is iets dat goed is voor een mens. Een mens verlangt ernaar. Christelijke denkers noemen het een ingebouwd heimwee naar een betere wereld, dat God in ons heeft gelegd, zodat wij ernaar op zoek zouden gaan. *‘Onrustig is mijn hart, tot het rust vindt in U’*, ontdekte Augustinus daarover al.

Het heil wordt vaak verbonden met ‘de hemel’ als de absolute plek waar dit ervaren kan worden, in de toekomst dus. Dat is maar gedeeltelijk waar, want de Bijbel spreekt meerdere malen over een vernieuwde en later zelfs over een heel nieuwe hemel en aarde. Maar wat het wel duidelijk maakt is, dat dit heil ‘hier en nu’ door de mens alléén niet verwezenlijkt kan worden. Jeremy Pierre, een evangelische theoloog in de Verenigde Staten, zegt daarover: ‘Het leven is één lange gestadige teleurstelling’. Maar dat leert ons om het heil niet van dit leven te verwachten, maar om verder te zoeken...

Communisme

Vijf van de zes kinderen uit het gezin Palm zochten het uiteindelijk, meegenomen in allerlei studentenbewegingen, jarenlang intensief in de communistische beweging. Ze dachten een zuiverder heil gevonden te hebben, dan het van huis uit mee gekregene. Maar ook dit ‘heil’ ontglipte hen. ‘In het jaar dat de muur viel was er nog maar één kind over dat geloofde in het socialisme, dat in het Sovjetblok spoedig ten onder zou gaan. Naar het rode boekje werd niet meer omgekeken. En hoewel de waarheden uit de oude catechismus thuis nog altijd in tel waren, werden die ook minder vaak geciteerd’, schrijft Jos Palm op één van de laatste bladzijden van zijn boek.

Het boek is, zoals op de achterflap staat, door *Trouw* een ‘aangrijpend relaas over de teloorgang van de katholieke kerk’ genoemd. De katholieke kerk staat daarin zeker niet alleen. Het geldt even zo voor de protestantse kerken. Wat wij ervan kunnen leren, is hoe belangrijk het is om met volharding vast te houden aan het ons aangeboden heil. Om het te koesteren, opdat het ons niet óók zal ontglippen...

Nelleke Berntsen uit Leeuwarden is gepensioneerd docente levensbeschouwing en redactielid van *Geandewei*

Jos Palm, *Moederkerk - de ondergang van Rooms Nederland*, Uitgeverij Contact, 2012, 24,99 euro

Een treffend beeld uit de hoogtijdagen van 'het rijke Roomse leven': een groot feest op 15 mei 1953 in stadion De Galgewaard in Urecht voor de viering van 100 jaar 'Kromstaf', het berstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. Foto: Nationaal Archief/Anefo

Geloofsgetuige

Dorothy Mae Stang

'De dood van het bos is het einde van ons leven'

* 7 juli 1931, Dayton, Ohio (Verenigde Staten)

† 12 februari 2005, Anapu, Pará (Brazilië)

Gemiddeld wordt er om de dag ergens in de wereld een natuurbeschermer om het leven gebracht. In 2020 waren het er totaal 227. Dorothy Stang, 'de engel van de Amazone', overkwam het in 2005.

Ze was een Amerikaanse die als zeventienjarige had besloten een religieus leven te gaan leiden. Acht jaar later legde ze haar plechtige geloften af bij de Zusters van Notre Dame de Namur. Ze werkte daarna aan verschillende scholen van de congregatie in Illinois en Arizona. Ze had wel naar China gewild. Maar in reactie op een oproep van paus Johannes XXIII om te gaan werken in Latijns-Amerika, vertrok Dorothy met vier andere zusters in 1966 naar Brazilië. Eerst werkten ze vanuit Coroatá in Maranhão onder landarbeiders die betrokken waren bij de aanleg van de BR-230 door het Amazonegebied die in 1969 in opdracht van president Medici werd gestart, een verkeersweg van 4223 kilometer die tot grote ontbossing ging leiden. De zusters richtten zich op het genereren van werk en inkomen middels herbebossingsprojecten. Ze leerden de boeren kleine percelen land te bewerken die door de regering waren aangewezen en hoe ze bosproducten konden winnen zonder het land te ontbossen.

In 1982 vestigde ze zich met arbeidsmigranten dieper in het noorden. Ze hielp de boeren voor hun rechten op te komen en bemiddelde bij conflicten om land. Houthakkers, veeboeren en speculanten huurden criminele bendes in om de boeren te terroriseren en hun land over te nemen. 'Dot' belegde vergaderingen met autoriteiten die probeerden weg te kijken. Ze kreeg serieuze doodsb bedreigingen, maar bleef met steun van haar congregatie naast de boeren en het milieu staan. Mensen moesten er waardig en met respect voor hun omgeving kunnen streven naar een leefbaar leven. In 2005 werd ze op weg naar een vergadering aangesproken door twee mannen die haar vroegen of ze gewapend was. Ze hield haar Bijbel omhoog. Na enkele schoten stierf ze ter plekke.

In 2003 had ze vanwege de Irak-oorlog het Amerikaanse staatsburgerschap opgezegd. Ze kreeg postuum allerlei eerbewijzen in de vorm van een film, een opera, prijzen van Brazilië, de Verenigde Naties, het Amerikaanse congres, hogescholen, universiteiten en het Vaticaan. Een klein deel van het regenwoud werd aangewezen om onder overheidstoezicht duurzaam te worden gebruikt. Er zijn na jarenlange processen enkele daders en opdrachtgevers veroordeeld.

Harmen Jansen

Byldspraak - Willem Wilstra Psalmen

Twa teksten kamen op myn wei by dizze foto. Ut it *Lieteboek* woe ik hjir Psalm 78 oan ferbine: 'Myn folk, ik wol geheimen iepenteare'

Ik fûn dy hiel tapaslik by de situaasje dy't wy hjoed de dei belibje. Mar dizze psalm hat mar leafst 25 fersen... En op deselde side stiet in machtich gedichtsje fan Harmen Wind dat ik dan mar brûk as fers 26!

Wei

Dei yn, dei út naam er it Wurd, ús heit.
Ynmoedich mar kalm joech er syn amme oan in psalm
en ik hie as lytse pjut al troch: der wie oan alles tocht,
it kaam wol goed.

Geduldich brocht er ús nei de fertrouwe fierten
mei ljochtsjend eachweid, greide, reid.
De wierheid kaam ús gol temjitte,
wiisde ús yn dat gea de wei.
Der wie neat om oer yn te sitten...
salang't ús heit syn fromme wurden sei

Ik liet myn pakesizzer Wessel de foto sjen en dy sei: 'Samen op weg'!

Geandewei Kerkblad voor de Protestantse Kerk in Fryslân

Colofon

Hoofdredacteur: Arjen Bakker
Romptastrjitte 15, 9036 PK Menaam
T. (0518) 750 276

Kopij voor het algemene deel:
Uiterlijk 15 dagen voor verschijnen
naar redactie@geandewei.nl
Dit adres is **niet** voor abonnementen
en bezorgklachten, kijk hiervoor bij de
rubriek van uw eigen kerkelijke ge-

Advertenties: J. Hoogenboom
T. (050) 4091204
E: info@hoogenboom-communicatie.nl

Vormgeving, druk, post- en digitale abonnementen:
Dekker Creatieve Media en Druk,
Hortensiastraat 10, 8922 HD Leeuwarden
E: administratie@geandewei.nl

Kijk voor meer informatie op www.geandewei.nl

Balthasar Bekker (3, slot)

Durven leven met onzekerheid

Na succesvol muziektheater over Bonifatius (2012, 2014) en pater Titus Brandsma (2019) vestigt de Dokkumer Stichting 754 nu de aandacht op dominee Balthasar Bekker uit Metslawier (1634-1698). Het stuk in de Bonifatiuskapel is uitgesteld naar juni 2023. Niettemin komt *Geandewei* nu alvast met een korte serie over Bekker, want hij verdient onze aandacht. In dit slotartikel een interview met scriptschrijver Bouke Oldenhof met als hoofdvraag: Waarom in deze tijd de schijnwerper op de strijd van een verlichte zeventiende-eeuwse Friese dominee tegen complottheorieën over heksen en duivels?

door Sjoerd de Hoop

Bouke Oldenhof: „Stichting 754 zoekt altijd een naam of gebeurtenis in Noordoost-Fryslân met (inter-)nationale uitstraling en kwam met Balthasar Bekker uit Metslawier. Die kende ik nog van mijn studie Nederlands.

Mijn idee voor het script is gesterkt door verbazing over complottheorieën in deze tijd. Je denkt daarbij aan allerhande verklaringen van de coronacrisis, maar er zijn meer voorbeelden in onze tijd. Mensen die beweren dat de aarde plat is. En dat maanlandingen in de zeventiger jaren er nooit zijn geweest, maar ons zijn wijsgemaakt door televisiemagnaten. Of dat de aanslag van 11 september in New York geen Al qaida-terrorisme was, maar in scène gezet door de FBI. Of heel recent: dat stikstof geen écht probleem is, maar een verzonnen probleem, als een manier om van de boeren af te komen.

Als we iets niet zeker weten, terwijl er veel commotie over is, bedenken we graag theorieën om het te verklaren. Sommigen spreken het dan méér aan om complottheorieën te omarmen, dan om toe te geven dat ze het niet zeker weten. Wie gevaar bespeurt zoekt naar een oorzaak van dit ongewenste 'kwaad'. Mensen klonteren bijeen om elkaar te bevestigen en zoeken zekerheid onder elkaar over hoe het zit. Liefst niet grijs en genuanceerd, maar zwart-wit, met een vijand die niet te vertrouwen is. Dat gebeurt eigenlijk al eeuwen.

Er zit ook een verbinding met geloof. Geloof lijkt een zekerheid, omdat alles te verklaren is uit het bestaan van God. Balthasar Bekker begon traditioneel, met geloof in de kracht van God en van Satan als diens kwalijke tegenstander in de wereld. Balthasar groeide ook op met het idee dat de zon om de aarde draaide.

Bouke Oldenhof

Maar hij kwam in contact met andere – wetenschappelijke – bevindingen die hij graag zelf wilde onderzoeken. Met complottheorieën is op zichzelf ook niks mis, als je ze maar wilt onderzoeken - en ze zo nodig in twijfel durft te trekken. Zoals wetenschap dat doet met haar uitspraken.”

Zoektocht

Volgens Oldenhof was Balthasar Bekker een intelligente man die bleef onderzoeken: „Hij vond het niet erg om zaken soms gewoon niet zeker te weten en het dan daar eerst bij te laten. ‘Te zijner tijd komt wel een inzicht hoe het werkelijk in elkaar zit’, had hij ontdekt. Oude zekerheden zijn van waarde, maar je kan ook nieuwe waarheden ontdekken.”

Als je er zo in staat, wordt geloven een interessante zoektocht. Bekker stimuleerde eigen gemeenteleden - en de lezers van zijn boeken - om zelf zaken te onderzoeken en vragen te

stellen. Tegelijkertijd was hij pastoraal bezig met onschuldigen, wiens ongewoon gedrag in zijn ogen het gevolg is van een ‘geestesziekte’. Ze zijn in elk geval niet bezeten door duivels kwaad.

Veel predikanten en pastores in zijn tijd - ze zijn er nu soms nog - zijn erg stellig. Zij vinden dat zij dankzij hun geloof zeker weten hoe alles in elkaar steekt. Dan ga je soms overdrijven. Verkondigers van complottheorieën zijn ook ware zendelingen. In hedendaagse woorden zegt Bekker volgens Oldenhof: „Je moet jezelf kunnen relativiseren. Wat is nu de mening van één mens in dit grote heelal, in die lange geschiedenis? Accepteer dat je soms iets niet begrijpt, omdat we maar gewoon mensen zijn. Als je eigen zekerheden niet ter discussie durft te stellen, maakt je dat kwetsbaar en misschien zelfs gevaarlijk voor anderen.”

Speelfeest

Bouke Oldenhof: „Balthasar is voor mij een soort spiegelbeeld van pater Titus Brandsma, de hoofdfiguur van mijn vorige stuk in de Bonifatiuskapel. De mysticus Titus werkte in zijn tijd voor gelovige studenten bevrijdend omdat hij ze opriep eigentijdse beelden van God te zoeken. De calvinist Balthasar Bekker is slachtoffer van scherpslijpers en mensen die niet tegen twijfel en onderzoek kunnen. ‘Titus’ was bijna een liturgische tragedie over de man die in Dachau stierf voor zijn overtuiging. Het stuk *Balthasar* is een speelfeest met meer de sfeer van een middeleeuwse klucht, opnieuw met veel nieuwe muziek. Toch kennen beide mannen eenzelfde achtergrond. Zie mijn lievelingscitaat van de dichter Rutger Kopland: ‘Wie wat vindt heeft slecht gezocht’

Complottheorieën om verborgen kwaad aan te wijzen, leiden vaak tot onschuldige slachtoffers en zondebokken. In de vijftiende en de zestiende eeuw - dus voor Bekkers tijd - kende Europa veel voorbeelden van vervolging van ketters, tovenaars en heksen. Intellectueel en pastoraal bewogen trekt Bekker als predikant daar tegen ten strijde.

In 1690 publiceert hij de eerste delen van zijn vierdelig magnum opus: *De Betoverde Weereld*. De commotie over dit boek is zo groot dat zijn predikantschap in Amsterdam al in 1692 abrupt wordt afgebroken. Hij mag niet eens meer als gewoon gemeentelid aan het Avondmaal deelnemen en vertrekt als dominee. Bijzonder is dat zijn jaar-salaris wordt doorbetaald door het

Amsterdams stadsbestuur, dat hem blijkbaar wél zeer waardeerde. Bekker trekt zich terug en is veel in Friesland waar hij in 1698 overlijdt. Tegenwoordig resten van hem alleen nog een serie publicaties, een onopvallend grafmonument in de kerk van Jelsum, en een herinneringsbeeltenis van kunstenaar Hans Jouta in Metslawier.

Dat Balthasar Bekker in zijn tijd bekend werd in Europa is begrijpelijk. Vooral in Duitsland droeg zijn boek bij aan beëindiging van de laatste heksenvervolgingen. De Nijmeegse Annemarie van Hinten-Nooijen schreef er in 2007 een uitgebreide historische studie over. Geloof in heksery was een diepgeworteld thema onder alle rangen en standen, en kent ook uitlopers in onze tijd.

Bekkers wetenschappelijke wortels lagen in de Universiteit van Franeker in de 17de eeuw. Dat is 100 jaar eerder dan wolkammer Eise Eisenga die daar rond 1780 zijn beroemde Planetarium bouwde om gewone burgers de werking van het zonnestelsel uit te leggen. Door aanschouwelijk te maken dat rampen door botsende planeten onmogelijk zijn en dat natuurgeweld geen gevolg is van de ‘toorn Gods’ als straf voor zondaren.

Balthasar Bekker is één van de grote Friese denkers en publicisten die voor zijn werk nooit breed waardering kreeg. Een eigentijds theaterstuk en educatief multimedia-spel voor lesonderwijs op de basisschool kan daar volgend jaar wat aan doen!

Column Jannie Shacholi Onvoorwaardelijke liefde

“Vaders, maak uw kinderen niet verbitterd, maar vorm en vermaan hen bij het opvoeden zoals de Heer dat wil.”
Efeziërs 6:4

In Zambia leven en slapen veel kinderen op straat. Ze gebruiken drugs in de vorm van het snuiven van benzine en/of houtlijm. Velen zijn gersoneld om te bedelen en moeten het geld afstaan. Kinderen van rond de acht jaar met een woordenschat en het gedrag van een volwassene... Kinderen die geen thuis hebben, maar nog wel ouders... Die van huis zijn weggelopen omdat ze zich niet geliefd en gehoord voelen. Afwijzing... Het ergste wat een kind kan overkomen. Het laat diepe sporen na.

Er zijn heel veel gebroken gezinnen in Zambia. Veel alleenstaande moeders, dronken ouders. Kinderen worden gewoon naar ooms en tantes gestuurd, stiefouders accepteren in veel gevallen de kinderen van hun nieuwe partner niet. En ga zo maar door. U kunt wel raden wat dat met een kind doet. De plek waar een kind opgroeit is van grote invloed. Er is veel kracht binnen een gezin en deze kracht kan een kind opbouwen of afbreken. De kracht van de Liefde of de kracht van verwoesting. Op basis van zijn of haar gedrag moet een kind worden geprezen of vermaand, maar een kind mag nooit het gevoel krijgen dat het gedrag bepaalt of we wel of niet van hem/haar houden. Als dat wel gebeurt, doet de kracht van verwoesting zijn werk, met alle gevolgen van dien.

Wat we moeten herkennen en erkennen is dat de opvoeding die we zelf hebben gehad, van grote invloed is op de manier hoe we onze kinderen opvoeden. De Bijbel staat vol van verhalen over patronen die zichtbaar zijn van generatie op generatie. Goede en slechte patronen. U weet dat de duivel erop uit is om families kapot te maken. Als de slechte patronen niet worden doorbroken heeft dat veel gevolgen voor de generaties die nog komen.

Zambia is zo'n land waar generatiepatronen en de cultuur de overhand hebben. Dit is duidelijk te zien bij de straatkinderen. Zij ontberen fundamentele behoeften als onvoorwaardelijke liefde, veiligheid, identiteit, waarde, grenzen, aandacht, creativiteit en spiritualiteit. Elk kind heeft die nodig om zich goed te kunnen ontwikkelen. Overal ter wereld. Vermanen en opvoeden zoals de Heer dat wil! Met Onvoorwaardelijke Liefde! Hoe zit dat bij u?

www.jannieinmission.com

Nieuw boek dr. Jan Dirk Wassenaar 'Wanneer toch mijn liefste?'

Geandewei-medewerker Jan Dirk Wassenaar heeft op 25 juni een nieuw boek gepresenteerd: 'Wanneer toch mijn liefste?' over de correspondentie tussen de geliefden Anna Noordmans en Hantje van Dijk.

Op de achterflap is over de inhoud te lezen: 'In 1884 kregen Anna Noordmans en Hantje van Dijk verkering. Totdat ze in 1890 trouwden, hebben ze met elkaar gecorrespondeerd. Anna schreef de meeste brieven in Scharnegoutum, waar ze in een boerengezin opgroeide. (Haar halfbroertje Oepke zou later bekend worden als de theoloog dr. O. Noordmans.) Over haar jaren als jongvolwassen vrouw lag nog iets van de naschemer van het (Friese) Reveil, haar brieven weerspiegelen het geestelijke en kerkelijke klimaat in het voorlaatste decennium van de negentiende eeuw in de Friese Zuidwesthoek. De brieven van Hantje, die student theologie aan de in 1880 opgerichte Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam was, geven een goede indruk van het reilen en zeilen van die instelling in haar begintijd. Tevens bieden ze inzicht in de Doleantie van 1886 in de hoofdstad van ons land en in het gereformeerde kerkelijke leven aldaar sedert die breuk op het kerkelijke erf.'

Dr. Maarten Aalders, auteur van *125 jaar Faculteit der Godgeleerdheid aan de Vrije Universiteit* zegt over het boek: 'Het is fascinerende lectuur voor de liefhebber, die een buitengewoon inzicht geeft in het leven van twee jonge mensen die midden in de kerkstrijd uit de jaren tachtig van de 19e eeuw zaten.'

Prof.dr. Martien Brinkman, emeritus-hoogleraar Oecumenische en Interculturele Theologie aan de VU: 'Het is een ware *Fundgrube* voor de vroege geschiedenis van de VU.'

Dr. Ab Flipse, universiteitshistoricus van de VU 'Het bevat materiaal om van te smullen. De stukken over de VU geven echt een inkijkje van onderaf, dat nog nauwelijks bekend was. Belangrijk is nu eenmaal het laten spreken van de bronnen zelf, omdat dat prachtig materiaal is.'

Prof.dr. Bart Wallet, voormalig directeur van het HDC/Centre for Religious History: 'Het biedt een fascinerend beeld van het protestantse leven aan het einde van de 19e eeuw en is met veel inlevingsvermogen geschreven. De familieleden komen je op bepaalde momenten werkelijk nabij. Bijzonder en uniek materiaal.'

Dr. Jan Dirk Wassenaar, *Wanneer toch mijn liefste? Anna Noordmans & Hantje van Dijk, een liefdesgeschiedenis in de schaduw van de Doleantie. Royal Jongbloed, Heerenveen; paperback, 506 p, ISBN 9789088973185. 29,99 euro*

Erepenning VKB voor dr. Jan Dirk Wassenaar

Tot zijn verrassing ontving Geandewei-medewerker dr. Jan Dirk Wassenaar, predikant van de Protestantse Gemeente te Hellen-doorn, op vrijdag 3 juni de erepenning van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland. Wassenaar was vijftien jaar lid van de Commissie Orgelzaken, waarvan de laatste tien jaar voorzitter. De commissie begeleidt orgelrestauraties. Onder voorzitterschap van Wassenaar zijn de bepalingen over het orgelbeheer in de kerkorde aangescherpt. Ook is er onder zijn begeleiding een regeling voor certificering van orgeladviseurs gekomen. Wassenaar kreeg de erepenning na een lezing in het koor van de Bovenkerk in Kampen. Drs. Rik Buddenberg, voorzitter van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer, prees hem niet alleen voor zijn inzet voor de Commissie Orgelzaken, hij bedankte hem ook als enthousiast auteur van vele artikelen in het verenigingsblad *Kerkbeheer*.

Diversen

Diensten in Witte Tent terug op Lauwersoog

Vanaf zondag 10 juli zijn er weer kerkdiensten in de Witte Tent op Lauwersoog, op het terrein van Staatsbosbeheer achter het parkeerterrein van Jachthaven Noordergat. Wekelijks is er een ochtenddienst om 9,30 u en een sing-in om 19.30 u. De laatste diensten zijn op 21 augustus. Een overzicht van de voorgangers en meewerkende koren, korpsen et cetera staat op vkrwlauwersoog.nl/programma/

Kunstenaars werken in de stilte van oude kerken

Vijftien kunstenaars gaan deze zomer aan het werk in Oude Groninger en Friese kerken, gedurende zes woensdagen in de zomer. Van 13 juli t/m 17 augustus vindt de vijfde editie van Monnikenwerk plaats. In Fryslân doen de kerken van Aalsum, Wetsens, Oostrum, Jouswier en de Bonifatiuskapel in Dokkum mee. Ze zijn steeds open van 17.00 tot 20.00 uur. Meer informatie: www.monnikenwerk.nu

Arcadia - BOSK en de kerken (4), interview ds. Tjitske Hiemstra 'Bijdragen aan de vreugde van de schepping'

Op 10 juli wordt de themadienst over 'Vrucht dragen' in de Doopsgezinde kerk in Leeuwarden uitgezonden door Omrop Fryslân (10.00 uur; herhaling 12.00 uur). De dialoogbijeenkomst van die middag (15.00 u) gaat over de circulaire economie. Op zaterdag 9 juli is er een Vruchtenmarkt op het plein voor de kerk aan de Wirdumerdijk. Tussen de bomen van Arcadia staan kramen met vruchten en vruchten-taarten. Er is ook een escaperoom rond duurzaamheid, een theeschenkerij en de grote klimop wordt een geschenkenboom voor de kinderen. Als voorbereiding hierop een interview met ds. Tjitske Hiemstra in de serie Arcadia - BOSK en de kerken. *door Alex Riemersma*

De duizend wandelende bomen zijn een flink eind op weg naar de laatste locatie, het Oldehoofsterkerkhof. Waarvan geniet jijzelf het meeste in het project Arcadia-BOSK?

„De bomen zelf! Fijn om te zien hoe de sfeer van een stad totaal verandert door de aanwezigheid van de bomen. Als ik er doorheen loop, ervaar ik de stilte en geniet ik van de vogelgeluiden. Ik word heel blij van deze verademing in de drukke stad. Tegelijk nodigen de bomen ons uit om als 'voorouders' na te denken over de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen. Wij kunnen ons niet voorstellen, dat er straks géén bomen meer zijn. De voorstelling *Plant* van Nynke Laverman spreekt hierbij tot de verbeelding. Ik zeg dan ook: 'Hoera, dat er bomen blijven en zullen wortelen in de aarde.'”

Hoe wil jij de dienst van 10 juli verbinden met het thema van de dialoogsessie van diezelfde middag?

„'s Ochtends lezen wij uit het Hooglied, dat zingt over het genieten van de vruchten van de liefde - van vlees en geest. De liefde en het respect voor de aarde houden ook een aansporing in: ga goed om met de vruchten van je eigen leven, hier en nu, geworteld in de aarde. In Lied 841 over de goede vruchten die groeien aan de geest zegt Willem Barnard het zo: 'Als de mens zich laat enten hier in dit aardse dal, dan rijpt hij in de lente tot hij vrucht dragen zal.'

Dit respect en deze liefde spreekt ook in de thema's van zuinigheid en soberheid die 's middags aan de orde komen. 'De begeerte is groot, maar is dat ook echt verlangen?' Met deze vraag brengt Trees van Montfoort ons tot bezinning over soberheid en het bewust minder consumeren van kleding, voedsel en luxe. Kortom: de behoefte aan een circulaire economie met minder afval en meer hergebruik. Gerrit-Jan Vernhout van Omrin spreekt over de impact van ons afval. Met een paar filmpjes laat hij zien hoe Omrin bezig is met het scheiden en bewerken van afvalstoffen en verpakkingen naar herbruikbare grondstoffen. Dit gebeurt op basis van de vijf kernwaarden van Omrin: innovatief; verbinden; professioneel; verantwoordelijk en klantgericht. Een hele uitdaging!”

Wat raakt jou persoonlijk – als dominee en als boerendochter - het meest als het gaat om het klimaat en de toekomst van de planeet-aarde?

„Ik ben opgegroeid tussen de grutto's en de kievieten, in die tijd was alles nog één natuur. De boeren hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in de natuurbeleving en de zorg voor de natuur. Dat is nog steeds zo. Helaas zijn er tegenwoordig - ook door de predatie - veel minder vogels en bloemen. Dit is een groot probleem, dat niet zomaar opgelost kan worden. De boeren moeten beslist niet in het ver-

ds. Tjitske Hiemstra foto: Nienke van der Meer-Hoerber

Het stiltecentrum 'Oergong - Huis van Bezinning en Bezieling' biedt de gelegenheid stil te worden met deze bewegingen: van buiten naar binnen; van drukte naar stilte; van hoofd naar hart.

Elke vrijdagmiddag van 12.30 - 13.00 uur is er een begeleidde stilte-meditatie met muziek van Taizé en een tekst om over te mediteren.

domhoekje gezet worden. Welwillende boeren investeren in bloemrijke bermten, gebruiken minder of geen kunstmest en zorgen goed voor het vee. De transitie naar biologische landbouw is noodzakelijk, maar het is ook een langdurig proces.

Daarnaast ben ik kwaad en erg verdrietig over de impact van de oorlog in Oekraïne. Daar wordt alles in een paar maanden vernietigd, niet alleen de gebouwen, maar ook de voedselvoorziening, vruchtbare gronden en de oogsten. Het duurt in Oekraïne nog generaties voordat het bestaan van natuur en mens weer echt is geheeld. Toch moeten wij in deze situatie niet moedeloos toekijken, maar met vertrouwen blijven streven naar een nieuwe wereld van vrede en recht van mens, dier en plant. Psalm 104 zegt het zo: 'Uw wind, uw geest, uw adem stuwt wat leeft / en geeft aan al wat is een eigen kracht' (in de bundel *Psalmen anders*)”

Hoe kan de kerk plaatselijk betrokken blijven bij het thema van klimaat en natuur?

„Arcadia-BOSK is voor mijzelf ook een eye-opener. Nu denk ik bij de voorbereiding van de diensten: 'Welk groen element zit hierin? Wat kan deze lezing of dit lied bijdragen aan de vreugde van de schepping, niet alleen de mensen, maar ook de dieren, de planten en de stoffelijke schepping?'

Dat besef, goed geformuleerd door de groene theologe Trees van Montfoort, laat ook mij de Bijbel anders lezen. Als er door Arcadia-BOSK een steen in de rivier anders gelegd wordt en daardoor de stroom van het levenswater ten goede geleid wordt, is het al winst. De kerken kunnen met hun grote netwerk van leden en belangstellenden, hun kinderen en kleinkinderen steeds opnieuw in gesprek gaan. Zij kunnen de vruchten van de geest en van de aarde met elkaar delen.

Dit vraagt wel geduld. Immers: vruchten groeien langzaam; zij hebben tijd nodig om te rijpen en tot voedsel te worden. De kerken hebben een ander verhaal te bieden dan alleen de economie van groeien; dat het in het leven om iets anders gaat dan steeds meer opbrengst. De kerkelijke gemeente moet in het contact met de buitenwereld het basisverhaal van geloof - hoop - liefde - vertrouwen niet alleen vertellen, maar ook voorleven. Het gaat om het verhaal van bewustwording én van gekend zijn; de wezenlijke ontmoeting met jezelf en met God, de nabijheid van de medemens en de hele schepping.”

www.arcadia.frl/projecten/bosk
www.geloveninleeuwarden.nl
www.doopsgezindenleeuwarden.nl

VOLGENDE KEER in G eandewei

De synagoge in Groningen

